

⁸³ J.J. Buskes, 'Ik ruik het Godsrijk niet zo vaak', in: *De Bazuin* 54/47 (5 september 1971), p. 3.

⁸⁴ Zie daarover: Dirk van Keulen, 'Inleiding', in: A.A. van Ruler, *Verzameld Werk*, Deel 6A, §2.1.

⁸⁵ Buskes kon in juni 1946 Van Rulers opstel 'De kolonie' nog niet hebben gelezen. Dit verscheen pas in 1947 in *Visie en Vaart*. Overigens duikt de affaire in 1954 nogmaals op in een conflict tussen Buskes en G. Quispel: 'Buskes [...] kreeg nu van Quispel het verwijt Van Ruler een fascist genoemd te hebben', E.D.J. de Jongh, *Buskes dominee van het volk. Biografie*, (Kampen 1998), p. 345.

⁸⁶ A.A. van Ruler, 'Theocratie en tolerantie', in: L.W. Nauta en J. Sperna Weiland (red.), *Vrijheid. Horizon der geschiedenis*, (Nijkerk 1966), pp. 121-135.

⁸⁷ A.A. van Ruler aan J.J. Buskes, 8 september 1967, in: Archief Buskes, map 72, brief 67-26.

⁸⁸ A.A. van Ruler, 'Theocratie en tolerantie', in: *In de Waagschaal* 23/1-3 (14 en 28 oktober en 11 november 1967), pp. 10-12, 30-32 en 51-53. Eenmaal eerder verscheen er een opstel van Van Ruler in dit weekblad, namelijk 'Achtergrond en problemen van de theologische staatsfaculteit', in: *In de Waagschaal* 7/4 (26 oktober 1951), p. 30; thans ook in: A.A. van Ruler, *Verzameld*

bijzonder vanwege zijn theologische verdediging van de koloniale verhoudingen. Die vond ik onvergeeflijk. Van Ruler vond wat ik daarover zei onvergeeflijk.⁸³

Buskes' geheugen lijkt hem hier enigszins in de steek te laten. De gewraakte uitlating betrof niet Van Rulers – inderdaad omstreden⁸⁴ – theologische verdediging van de koloniale verhoudingen, maar had betrekking op de Protestantse Unie, waarin Van Ruler wél zijn theocratische ideeën gestalte trachtte te geven.⁸⁵

In het Archief Buskes bevindt zich nog één brief van Van Ruler, die in het voorafgaande niet is genoemd. Deze brief, gedateerd 8 september 1967, bevat een zakelijk antwoord op een verzoek – blijkbaar door Buskes namens de redactie geschreven – om het opstel 'Theocratie en tolerantie' dat Van Ruler had geschreven voor het *Festschrift* voor H. de Vos⁸⁶ ook te mogen publiceren in *In de Waagschaal*. Van Ruler antwoordt, dat hij bij de uitgever van het boek voor De Vos navraag heeft gedaan. Deze heeft geen bezwaar, mits de bron wordt vermeld.⁸⁷ Zo verschijnt Van Rulers opstel in drie afleveringen ook in *In de Waagschaal*.⁸⁸ In zijn brief aan Buskes voegt Van Ruler toe:

Zelf heb ik uiteraard helemaal geen bezwaar tegen verspreiding van m'n opmerkingen. Misschien beleef ik het voor m'n dood nog eens, dat de bedoeling van m'n werk enigszins verwonderlijk wordt. Deze bedoeling is nooit een andere geweest dan het leveren van een bijdrage in de gemeenschappelijke bezinning, maar dan zo, dat deze gemeenschappelijke bezinning niet een koekkoek-één-zang zou worden. Van deze bedoeling is tot mijn verdriet verbazend weinig terecht gekomen. Men spreekt liever – belachelijk en dodelijk genoeg – van 'de theologie van van Ruler'. Je initiatief juich ik dus van harte toe. Het wijst in een andere richting.⁸⁹

Is Buskes zo in 1967 tegemoet gekomen aan de door Van Ruler verlangde 'gerechtigheid'?

Werk, Deel 1. De aard van de theologie, (Zoetermeer 2007), pp. 385-389.

⁸⁹ A.A. van Ruler aan J.J. Buskes, 8 september 1967.